

Integriteitsexpert waarschuwt: ‘Politieke partijen hebben de professionaliteit van een lokale voetbalclub’

Politici, bestuurders en ambtenaren moeten zich bewust worden van de netwerken waarin zij zitten. Anders kan er onbedoeld corruptie optreden, waarschuwt integriteitsexpert Willeke Slingerland.

POLITIEK

01-08-2022 14:55 Door [Mieke van Dixhoorn](#)

Integriteit is aan de orde van de dag, zeker in de Haagse politiek. Het in twijfel trekken ervan wordt als wapen gebruikt in debatten, er zijn allerlei nieuwe meldpunten en fora om erover te praten en toch is het iets ongrijpbaars waar de meeste politici het niet graag over hebben. Een incident wordt gevolgd door ophef, Den Haag wordt Napels aan de Noordzee genoemd, maar dan?

ADVERTISING

“In Nederland gaat je kop eraf als je te maken krijgt met een integriteitstekwestie. Je bent beschadigd en je krijgt geen tweede kans. Het is ongelofelijk beladen,” zegt integriteitsexpert Willeke Slingerland (43), lector Weerbare Democratie aan de Hogeschool Saxion. “In andere landen is dat veel minder. Daar snapt men dat er een leven lang geleerd wordt en dat daarbij fouten worden gemaakt. Hier hebben we nauwelijks moreel beraad. Als we al iets bespreken, escaleert het en ben je meteen een klokkenluider.”

Corruptie kan zo simpel zijn als: ik doe iets voor jou, dus jij doet iets voor mij. Maar in haar jarenlange onderzoek kwam Slingerland erachter dat het vooral in Nederland meestal niet zo eenvoudig ligt. “In die tijd (2009, red.) leek er in ons land weinig aan de hand. We hadden lang daarvoor de Lockheed-affaire gehad met prins Bernhard en rond 1990 de bouwfraude.

Quid Pro Quo

Gek eigenlijk: alle kranten kopten over fraude, terwijl het eigenlijk omkoping was, quid pro quo. Tot de kwestie Jos van Rey in Roermond (wethouder veroordeeld voor omkoping, red). Voor het eerst werd de term corruptie echt gebruikt en ik raakte erdoor gefascineerd.” Een aantal zaken volgde ze op de voet. “Ik ben de corruptie- en ook de netwerk-literatuur ingedoken. Want ik zag al wel bij de Nederlandse zaken dat het weliswaar om individuen ging, maar dat die een enorme verwevenheid hadden met allerlei mensen in belangrijke posities.”

Willeke Slingerland ontdekte een nieuwe vorm van corruptie. (Foto: Hogeschool Saxion)

Met haar proefschrift muntte ze daarom in 2018 de term ‘netwerkcorruptie’. “Je kent mensen ‘in positie’, je omringt je met hen en dan komt er een groepsmechanisme op gang. Er komen solidariteit en loyaliteit bij kijken. Er is sprake van netwerkcorruptie als de groep naar binnen gekeerd raakt. Als je je vooral ophoudt met deze mensen en niet met anderen, hetzelfde kringetje waarmee je formeel en informeel contact hebt en waar impliciet geldt: jij bent er voor het netwerk en het netwerk is er voor jou. En omdat het impliciet is, is het zo ingewikkeld.”

Integriteit

“In internationale verdragen staan vele vormen van corruptie beschreven. Bijvoorbeeld ‘omkoping’ en ‘handel en invloed’. Omkoping is heel direct: gunst, tegengunst. Bij handel en invloed werk je met tussenpersonen. Dus ik ben in positie A, en C is iemand met bevoegdheden. Dan gebruik ik persoon B om daar te komen. Er is opzet in het spel, mensen worden doelbewust in een positie gebracht.”

In tegenstelling tot andere landen heeft Nederland handel en invloed niet strafbaar gesteld. “Men zegt: wij kunnen uit de voeten met omkoping. Terwijl ik zie in de vervolgingen en de onderzoeken dat dit helemaal niet zo is. Het gaat juist vaak om handel en invloed of netwerkcorruptie.” Daar komt nog bij dat zaken altijd lang duren. “Was het nou terecht of niet? Dat zie je nu ook bij de zaak tegen Richard de Mos. En dat terwijl het enorme ophef veroorzaakt. Er is een patstelling: we onderzoeken het, want het is een van de ergste ambtsmisdrijven, maar uiteindelijk is waar het OM en de rijksrecherche mee komen heel beperkt en staat zeker de strafmaat niet in verhouding tot hoe dergelijke zaken de lokale democratie lamleggen.”

Discussie

Wat is dan het verschil tussen handel en invloed en netwerkcorruptie? “Netwerkcorruptie gebeurt onbedoeld. Het is: wij vertrouwen elkaar, we snappen elkaar, we kunnen snel schakelen en mensen mobiliseren. Maar je hebt niet door dat je onderdeel wordt van een losgezongen collectief. Dan is het A doet wat voor B en misschien doet D iets terug omdat hij iets voor B heeft gedaan. Dat is omdat je netwerkloyaliteit kent. En het is ook niet direct. Er kan twee jaar tussen zitten. Maar je zal altijd geneigd zijn het binnen dat netwerk te verdelen.”

Uiteindelijk gaat het volgens de onderzoekster om de vraag: hoe ga je om met je macht, je positie, je invloed en je connecties?

“Daar is te weinig discussie over. En als we het erover hebben, is het een te beperkt gesprek. We proberen alles te verbieden of te gebieden. Het is juist belangrijk om te werken aan bewustzijn. Mag je bepaalde posities en petten combineren, bijvoorbeeld? Ik heb liever dat je meer petten combineert, maar dat we daar een goed verhaal bij hebben omdat we hebben afgesproken: ja, dit is verrijkend. En we hebben de risico's afgedekt.”

Hoeder van de integriteit

Idealiter moet het volgens Slingerland onderdeel worden van de dagelijkse werkelijkheid in het IJspaleis en op alle andere stadhuisen. “Als je erover praat, zie je de blinde vlekken. Dat je wel heel dicht bij een criminele organisatie bent gekomen in bepaalde onderhandelingen of dat je juist grote delen van de samenleving mist als je met mensen gaat praten. Je denkt participatie te realiseren, maar eigenlijk zie je maar een fractie van de mensen. Niet per se hoogopgeleiden, maar wel een elite, de mensen die de ingangen op het stadhuis kennen.” Wie het voortouw moet nemen? “Burgemeester Jan van Zanen vervult hierin als hoeder van de integriteit een belangrijke rol.”

Om gemeentes op weg te helpen heeft Saxion in samenwerking met de gemeente Eindhoven, het ministerie van Binnenlandse Zaken en de Taskforce RIEC (Regionale Informatie en Expertise Centra) een weerbaarheidsscan ontwikkeld voor kandidaat-wethouders. “Een basis-integriteitsscreening wordt door veel gemeentes gedaan. Daar hebben we een stuk netwerkbewustzijn aan toegevoegd. Dat doen we door kandidaten te vragen in welke netwerken ze zitten. En dan zijn er 35 kenmerken van die netwerken. Is het formeel of informeel? Heb je een of meerdere rollen in het netwerk? Zijn er kritische geluiden binnen het netwerk? Geldt voor-wat-hoort-wat als norm?”

Wie ben jij?

“In zo'n gesprek gaat het om: wie ben jij? Dan zie je ook dat het vraagstuk van integriteit zich niet beperkt tot het orgaan van een college of een gemeenteraad. Het gaat ook de grenzen over van de ambtenarij en het bestuur. Het zit in de samenleving. In de landelijke politiek, diep in het bedrijfsleven en ook bij goede doelen.”

Om die reden is er ook een lightversie van de scan voor politieke partijen. “Politieke partijen hebben invloed alsof ze multinationals zijn; hun mensen komen overal terecht. Na een politieke carrière belanden veel mensen in raden van toezicht of elders in het

openbaar bestuur. Alleen: politieke partijen hebben de professionaliteit van een lokale voetbalclub. Dat is heel schrijnend.”

Dit is een ingekorte versie van het grote integriteit-interview met Willeke Slingerland uit de papieren editie van Den Haag Centraal. Koop de krant bij een van onze [verkooppunten](#) of neem een (proef)abonnement.